UDK: 343.244(497.113)

POSLOVNA EKONOMIJA
BUSINESS ECONOMICS

Godina XIV

Originalni naučni rad

Broj 1

Str 20 – 33

doi: 10.5937/poseko17-27151

MSc Zoran Brljak¹, doktorand

Fakultet poslovne ekonomije,

Univerzitet EDUCONS, Sremska Kamenica – Novi Sad

Prof. dr Nenad Penezić²

Fakultet poslovne ekonomije,

Univerzitet EDUCONS, Sremska Kamenica – Novi Sad

Prof. dr Aco Bobić³, vanredni profesor

Fakultet za studije bezbednosti,

Univerzitet EDUCONS, Sremska Kamenica – Novi Sad

RESOCIJALIZACIJA I PREDUZETNIČKA INICIJATIVA RADNO ANGAŽOVANIH OSUĐENIKA PENALNIH USTANOVA U AUTONOMNOJ POKRAJINI VOJVODINI*

SAŽETAK: Istraživanje u ovom radu fokusira se na nivo resocijalizacije i preduzetničke inicijative radno angažovanih osuđenika u penalnim ustanovama, jer izražena preduzetnička inicijativa za vreme izvršenja kazne, može poslužiti kao osnov za zaposlenje i lakšu resocijalizaciju po izlasku iz zatvora. Stoga, cilj istraživanja je utvrditi razlike u nivou resocijalizacije i preduzetničke inicijative prema radnoj angažovanosti osuđenika. Uzorak sadrži 286 slučajno anketiranih osuđenika iz penalnih ustanova na teritoriji AP Vojvodine. Podaci su prikupljeni i analizirani koristeći učestalost za prikazivanje socio-

¹ zoran.brljak@educons.edu.rs

² nenad.penezic@educons.edu.rs

³ acobbcc@gmail.com

* Ovaj rad je nastao kao rezultat projekta pod nazivom "Faktori resocijalizacije osuđenika kao članova ugroženih društvenih grupa i njihova inkluzija u savremeno društvo", finansiranog od strane Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost APV, broj projekta: 142-451-2169/2019-03.

demografskih karakteristika osuđenika i metodu unakrsnog tabeliranja za utvrđivanje razlika u nivou resocijalizacije i preduzetničke inicijative prema radnoj angažovanosti osuđenika. Rezultati ukazuju da osuđenici koji su radno angažovani učestalije imaju viši nivo izražene resocijalizacije u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani. Takođe, utvrđeno je da radno angažovani osuđenici imaju veći nivo preduzetničke inicijative, tj. radno angažovani osuđenici pokazuju: veći nivo spremnosti na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi, veći nivo spremnosti na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe i veći nivo spremnosti za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje, u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani u ustanovi. Implikacije istraživanja ukazuju da je neophodna veća radna angažovanost osuđenika u penalnim ustanovama u smislu pohađanja programa edukacije i obuke za sticanje preduzetničkih znanja i veština, koje će voditi ka boljoj društvenoj i radnoj resocijalizaciji nakon izlaska iz penalne ustanove.

Ključne reči: penalna ustanova, osuđenici, resocijalizacija, preduzetnička inicijativa, AP Vojvodina.

UVOD

U savremenoj današnjici, penalna ustanova nije samo mesto za odsluženje kazne, već, u različitim razmerama, može poslužiti odvratanju od kriminalnih radnji, onesposobljavanju počinioca (udaljavanjem iz društva) i rehabilitaciji. Penalna ustanova pruža mogućnosti za promenu načina života osuđenika kako bi postali produktivniji i kontributivniji članova društva. Osim rehabilitovanih zavisnika i beskućnika, bivši zatvorenici su najizloženija grupa na tržištu rada, kojima nije posvećena adekvatna pažnja, te je njihovo radno angažovanje u društvu gotovo nemoguće. Međutim, ukoliko se u penalnim ustanovama promovišu adekvatni programi preduzetništva i radi na razvijanju preduzetničke inicijative osuđenika, to im u velikoj meri, može olakšati i ubrzati dobijanje statusa ravnopravnih učesnika na tržištu rada ili pokretanje sopstvenog biznisa. To, u krajnjoj instanci, vodi ka većem nivou resocijalizuje.

Poslednjih godina, umesto sticanja određenog znanja, fokus je stavljen na razvoj kompetencija, posebno socijalnih kompetencija i ključnih kompetencija u stručnom i kontinuelnom obrazovanju. Ključne kompetencije su definisane kao skup relevantnih znanja, veština i stavova potrebnih za lični rast i razvoj, te aktivnu ulogu u društvu. Štaviše, ključne kompetencije

osiguravaju socijalnu uključenost i zapošljavanje osoba i pomažu im snalaženje u brzo rastućem i globalizovanom okruženju (Habermas, 2012). Imajući u vidu značaj preduzetničkih kompetencija za dalju resocijalizaciju osuđenika nakon izslaska iz penalnih ustanova, doprinos ovog rada je značajan i ukazuje na njegovu aktuelnost.

Rad je konstituisan iz pet celina. U uvodnom delu objašnjen je problem istraživanja, nakon čega sledi pregled literature iz analizirane oblasti. Treći deo je metodologija istraživanja, u okviru koje su navedeni ciljevi i hipoteze istraživanja, te precizirane metode obrade podataka. Četvrti deo bavi se analizom podataka i diskusijom rezultata. U petom delu navedena su zaključna razmatranja istraživanja.

PREGLED LITERATURE

U psihologiji, termin „resocijalizacija“ uveden je od strane američkih psihologa Kennedy-ja i Kerber-a koji ga definišu kao proces ponovnog uključivanja pojedinca u sociokulturno okruženje usled nemogućnosti njegove socijalizacije ili kao rezultat promene u sociokulturnom okruženju (1973). Giddens definiše resocijalizaciju kao „vrstu personalne promene gde zrela osoba prihvata ponašanje koje je drugačije od njegovog/njenog prethodnog inherentnog ponašanja” (2006, str. 703). Minev definiše resocijalizaciju kao proces koji pomaže sekundarnom uključivanju pojedinca u socium, nakon što su privremeno isključeni zbog određenih razloga: socijalni, moralni, lični, pravni itd (Минев., 2016). Prema istom autoru, u skladu sa prirodom društvenih adaptera, razlikuju se četiri vrste resocijalizacije:

- Unutarnja resocijalizacija, koja predlaže pružanje socijalnog minimuma, tj. zadovoljstvo osnovnih fizičkih potreba kao što su: sklonište, odeća, hrana, grejanje itd. Adekvatno zadovoljenje osnovnih fizičkih potreba zahteva uključivanje pojedinca u očekivane modele društvene interakcije.
- Radna resocijalizacija sugerise prilagođavanje potencijala pojedinca potrebama i zahtevima koje se odnose na uključivanje u radnu aktivnost - sticanjem adekvatnog obrazovanja, stručnim usavršavanjem i sticanjem profesionalnih znanja, veština i navika; formiranje mentalnih i bihevioralnih stavova za posao – pronalažanjem odgovarajućeg posla i prihvatanjem radnog zakonodavstva.
- Civilna resocijalizacija je integracija u uslove civilnog društva: preuzimanje odgovornosti za sopstveno ponašanje i međusobne odnose; prihvatanje zakonskih uslova i zahteva javnog reda; prihvatanje zahteva moralnih normi; prilagođavanje tradiciji i

životnim uslovima, zahtevima određene građanske zajednice, tradiciji, normama i pravilima ponašanja u svakom konkretnom mestu, bilo gradu ili selu, uspostavljanjem društveno-psihološkog kontakta sa okruženjem i aktivnim uključivanjem pojedinca u društvene odnose (Stoykov, 2017).

Ključni problemi koji prate proces resocijalizacije osuđenika koji izdržavaju kaznu u penalnim ustanovama su (Stoykov, 2017, str. 127):

- Nizak obrazovni nivo. Rezultati propusta u ranom detinjstvu i neprikladno porodično i školsko okruženje, upućuju slabo obrazovane osuđenike na stalnu socijalnu izolaciju. Bez adekvatnog obrazovanja, zatvorenici se nakon izlaska iz zatvora, veoma brzo ponovno nađu u zatvoru. Njihov nizak nivo obrazovanja i nedostatak adekvatnih veština i sposobnosti pretvorili su ih u kriminalce. U tom smislu, najvažniji korak po stupanju osuđenika u penalnu ustanovu je poboljšanje njihovog obrazovnog statusa.
- Nedostatak stručne obuke. Drugi najvažniji nedostatak koji zatvorenici trebaju nadoknaditi tokom boravka u zatvoru je manjkavost stručne spreme, a direktan je rezultat nižeg obrazovnog statusa zatvorenika. Poboljšanje obrazovnog statusa i pronalaženje odgovarajućeg posla pružiće zatvorenicima realnu šansu za promenu načina života nakon povratka u društvo.
- Neadekvatno ili nikakvo radno iskustvo. Nedostatak radnog iskustva je jedan od preduslova za tešku resocijalizaciju osuđenika. Radne navike grade svest o zajednici u smislu zajedničkih ciljeva i izazova razvijajući osećaj odgovornosti prema drugima. Veoma često zatvorenici nemaju takav stav, te se smatra da je njihova stalna izolacija sa tržišta rada važan uzrok da se osećaju marginalizovano i zanemareno. Na treninzima fokusiranim na uspešnu socijalnu inkluziju osuđenika, posebna pažnja mora biti posvećena zatvorenicima koji imaju neadekvatno ili nikakvo radno iskustvo. To se može postići programima kvalifikacije i praktičnim kursevima.
- Nedostatak navika za sistematski rad. Aktivno sprovođenje programa obrazovanja i kvalifikacija treba da stvori mogućnosti za sticanje radnog iskustva i razvijanje radnih navika tokom trajanja kazne. Stručnjaci smatraju da nedostatak radnih navika i motivacije za rad među zatvorenicima je glavni preduslov povratku kriminalnom načinu života nakon odsluženja kazne.

Prema Ajzen & Fishbein (1980), inicijativa je neposredni pokretač određenog ponašanja. Inicijativa se odnosi na stanje uma koja usmerava pažnju, iskustva i radnju prema određenom objektu, cilju ili putu (Bird, B.,

Jelinek, M., 1988). Jedna od glavnih komponenti preduzetničkog obrazovanja jeste preduzetnička inicijativa. U suštini, preduzetnička inicijativa je deo ličnog načina razmišljanja koji pomaže u prepoznavanju, oceni i planiranju iskorišćenja različitih prilika (Patzelt, H., Williams, T.A., Shepherd, D.A., 2014). Preduzetnička inicijativa je specifičan skup verovanja, znanja i misaonih procesa koji pokreću preduzetničko ponašanje (Armanurah, A., Syaima, R., Abdul Razak, A., 2017). Lica sa preduzetničkom inicijativom (The Entrepreneurial Learning Initiative, 2020):

- veruju u svoju sposobnost uspeha;
- imaju ubedljive ciljeve koji ih motivišu, podstičući ih da budu usredsređeni, usmereni na sebe, orijentisani na akcije i veoma angažovani;
- imaju optimističnu interpretaciju štetnih događaja i gledaju na probleme kao na potencijalne prilike, postajući veoma otporni, snalažljivi i orijentisani na rešenja, čak i u okruženjima koja su veoma nesigurna i ograničena;
- zagovornici su kontinuelnog znanja, radoznalosti, kreativnosti i kritičkog razmišljanja;
- prikazuju visok nivo pouzdanosti, shvatajući da praćenje jednostavnih rešenja može dovesti do nepredviđenih prilika;
- imaju humanističku crtu, usmerenost na druge i stav da kreiranje vrednosti rešava probleme za druge;
- okružuju se društvom sa pozitivnim uticajem i kritičkim vođenjem.

Radno angažovanje u penalnoj ustanovi, tradicionalno se posmatra kao mera podrške resocijalizaciji osuđenika. Rad kao aktivnost tokom izdržavanja kazne, treba da podrži sve tri uključene strane: osuđenika kao lice koje treba da se promeni, zatvor kao instituciju i društvo kao primaoca rezultata rada penalne ustanove. Prema Stewart & Järvelaid (2015), rad u penalnoj ustanovi treba da služi kao: 1) mera individualnog razvoja i obuke osuđenih lica; 2) socijalizacija osuđenika kroz kolektivnu aktivnost; 3) terapija (psihološka, zavisnosti), kreativna aktivnost; 4) reflektor samopoštovanja i samopouzdanja, formirajući uslove za povezivanje sa porodicom (preko prihoda, veština, stavova); 5) aktivnost koja vodi ka povećanju nivoa veština i iskustva buduće radne snage, priprema za zapošljavanje posle puštanja na slobodu i primena odgovarajućeg pojedinačnog programa osuđenika; 6) poveznica ka socijalnoj inkluziji u društvo, obezbeđujući, na taj način, zadovoljstvo zaposlenog i poslodavca ili zaposlenog/vlasnika i klijenta; 7) način ulaska bivših osuđenika kao nove radne snage na tržište rada, umanjujući negativne predrasude društva; 8) aktivnost kojom se umanjuju troškovi zatvora i zatvorskog sistema za društvo; 9) aktivnost kojom se prenosi i primenjuje odgovornost, kako

materijalna, tako i kognitivna; 10) kroz sve gore navedeno, mera je za disciplinu, red i ponašanje u penalnoj ustanovi.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj rada je da se ukaže na postojanje razlika u resocijalizaciji i preduzetničkoj inicijativi prema radnom angažovanju osuđenih lica. U tu svrhu sprovedeno je empirijsko istraživanje koje je obuhvatilo uzorak od 286 ispitanika iz različitih ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, različite starosti, obrazovanja i različitog bogatstva porodice iz koje osuđenici potiču. Anketiranje ispitanika obuhvaćenih uzorkom sprovedeno je u periodu od 15.09. do 24.12.2018. godine. Prikaz karakteristika ispitanika dat je u tabeli 1.

Tabela 1. Socio-demografske karakteristike ispitanika (n=286)

Socio-demografske karakteristike		Broj ispitanika (n)	Struktura (%)
Ustanova	Sremska Mitrovica	71	24,8
	Ostali	215	75,2
Starost¹	Do 30 godina	91	33,2
	31 - 40 godina	113	41,2
	Preko 40 godina	70	25,5
Obrazovanje²	Nepotpuna osnovna škola, osnovna škola	100	35,6
	Nepotpuna srednja škola	46	16,4
	Srednja škola, više ili visoko obrazovanje	135	48,0
Bogatstvo porodice³	Iz imućnije porodice	21	7,5
	Iz srednje imućne porodice	183	65,1
	Iz siromašne porodice	77	27,4

Izvor: Kalkulacija autora, SPSS izlazna tabela

¹ 12 ispitanika nije dalo odgovor

² 5 ispitanika nije dalo odgovor

³ 5 ispitanika nije dalo odgovor

Prema Ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija, u uzorku ima 71 ispitanik koji kaznu izdržava u KPZ Sremska Mitrovica (24,8%) i 215 ispitanika koji kazne izdržavaju u ostalim KPZ: KPZ Sombor, Okružnim zatvorima u Novom Sadu, Subotici, Zrenjaninu i Pančevu (75,2%). Značajan udeo ispitanika obuhvaćenih uzorkom pripada starosnoj grupi od 31 do 40 godina (41,2%), dok je najmanje onih koji imaju preko 40 godina (25,5%). Skoro polovina ispitanika (48,0%) pripada obrazovnoj grupi koji imaju srednje, više ili visoko obrazovanje i bliže dve trećine ispitanika (65,1%) potiče iz srednje imućne porodice.

Na osnovu analizirane teorijske pozadine i postavljenih ciljeva istraživanja, postavljene su naredne hipoteze:

H₁: Nivo resocijalizacije razlikuje se prema radnoj angažovanosti osuđenika, tj. osuđenici koji su radno angažovani u ustanovi imaju viši nivo resocijalizacije.

H₂: Nivo preduzetničke inicijative razlikuje se prema radnoj angažovanosti osuđenika, tj. osuđenici koji su radno angažovani u ustanovi imaju viši nivo preduzetničke inicijative.

Utvrđivanje razlike u nivou resocijalizacije i preduzetničke inicijative prema radnoj angažovanosti osuđenika, izvršeno je primenom metode unakrsnog tabeliranja resocijalizacija osuđenika klasifikovana je u tri grupe: manje izražena, prosečno izražena i više izražena. Preduzetnička inicijativa osuđenika prikazana je preko: spremnosti osuđenika na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi, spremnosti osuđenika na angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe i spremnosti za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne. Statistički softver u kojem je vršena obrada podataka i testiranje predloženih hipoteza je IBM SPSS verzija 21.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Razlike u nivou resocijalizacije prema radnoj angažovanosti osuđenika prikazane su u tabeli 3.

Tabela 3. Testiranje nezavisnosti promenljivih: resocijalizacija i radno angažovanje osuđenika

		Resocijalizacija			Ukupno
		Manje izražena	Prosečno izražena	Više izražena	
Radno angažovane	Da	Učestalost	13	97	153
		% Angažovanje	8,5%	63,4%	100,0%
		% Resocijalizacija	43,3%	57,1%	54,6%
	Ne	% Angažovanje	17	73	127
		% Resocijalizacija	13,4%	57,5%	100,0%
		% Angažovanje	56,7%	42,9%	45,4%
	Ukupno	Učestalost	30	170	280
		% Angažovanje	10,7%	60,7%	100,0%
		% Resocijalizacija	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Kalkulacija autora

Na osnovu unakrsnog tabeliranja kategorijskih promenljivih: resocijalizacija i radno angažovanje osuđenika, u uzorku ima 30 osuđenika (10,7%) kod kojih je resocijalizacija manje izražena, 170 osuđenika (60,7%) kod kojih je resocijalizacija prosečno izražena i 80 ispitanika (28,6%) kod kojih je resocijalizacija više izražena. U uzorku je 153 radno angažovana osuđenika (54,6%) i 127 osuđenika koji nisu radno angažovani u ustanovi (45,4%). Kada su u pitanju radno angažovani osuđenici, 13 osuđenika ima manje izraženu resocijalizaciju (8,5%), 97 osuđenika ima prosečno izraženu resocijalizaciju (63,4%), 43 osuđenika ima više izraženu resocijalizaciju (28,1%). U grupi osuđenika koji nisu radno angažovani, 17 osuđenika ima manje izraženu resocijalizaciju (13,4%), 73 osuđenika ima prosečno izraženu resocijalizaciju (57,5%), 37 osuđenika ima više izraženu resocijalizaciju (29,1%).

Rezultati unakrsnog tabeliranja ukazuju da osuđenici koji su radno angažovani učestalije imaju viši nivo izražene resocijalizacije (53,8%), u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani (46,3%). Na osnovu toga, može se zaključiti da se predložena pretpostavka ***H₁ prihvata: nivo resocijalizacije razlikuje se prema radnoj angažovanosti osuđenika, tj. osuđenici koji su radno angažovani u ustanovi imaju viši nivo resocijalizacije.***

Razlike u nivou preduzetničke inicijative – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi prema radnoj angažovanosti osuđenika prikazane su u tabeli 4.

Tabela 4. Testiranje nezavisnosti promjenljivih: preduzetnička inicijativa i radno angažovanje osuđenika

		Preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi			Ukupno	
		Spreman sam	I jesam i nisam	Nisam spreman		
Radno angažovanje	Da	Učestalost	135	5	9	149
		% Angažovanje	90,6%	3,4%	6,0%	100,0%
		% Spremnost	57,4%	25,0%	45,0%	54,2%
	Ne	% Angažovanje	100	15	11	126
		% Resocijalizacija	79,4%	11,9%	8,7%	100,0%
		% Spremnost	42,6%	75,0%	55,0%	45,8%
	Ukupno	Učestalost	235	20	20	275
		% Angažovanje	85,5%	7,3%	7,3%	100,0%
		% Spremnost	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Kalkulacija autora

Izvor: Kalkulacija autora

Na osnovu unakrsnog tabeliranja kategorijskih promjenljivih: preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi i radno angažovanje osuđenika, u uzorku ima 235 osuđenika koji su spremni na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi (85,5%), 20 osuđenika koji su delimično spremni (7,3%) i 20 osuđenika koji nisu spremni na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi (7,3%). U uzorku je 149 radno angažovanih osuđenika (54,2%) i 126 osuđenika koji nisu radno angažovani u ustanovi (45,8%). U uzorku je 135 radno angažovanih osuđenika spremnih na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život u rad u ustanovi (90,6%), 5 radno angažovanih osuđenika delimično spremnih na dodatno angažovanje (3,4%), dok 9 radno angažovanih osuđenika nije spremno na dodatno angažovanje (6,0%). Kada su u pitanju osuđenici koji nisu radno angažovani u ustanovi, vidi se da je 100 spremno na dodatno angažovanje (79,4%), 15 osuđenika je delimično spremno na dodatno angažovanje (11,9%), dok 20 osuđenika nije spremno na dodatno angažovanje (8,7%). Rezultati unakrsnog tabeliranja ukazuju da radno angažovani osuđenici pokazuju veći nivo spremnosti na dodatno angažovanje radi unapređenja uslova za život i rad u ustanovi (57,4%), u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani u ustanovi (42,6%).

Razlike u nivou preduzetničke inicijative – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe prema radnoj angažovanosti osuđenika prikazane su u tabeli 5.

Tabela 5. Testiranje nezavisnosti promenljivih: preduzetnička inicijativa i radno angažovanje osuđenika

		Preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe			Ukupno	
		Spreman sam	I jesam i nisam	Nisam spreman		
Radno angažova nje	Da	Učestalost	138	8	4	150
		%	92,0%	5,3%	2,7%	100,0%
		Angažovanje				
		% Spremnost	56,1%	50,0%	28,6%	54,3%
	Ne	Učestalost	108	8	10	126
		%	85,7%	6,3%	7,9%	100,0%
		Angažovanje				
		% Spremnost	43,9%	50,0%	71,4%	45,7%
	Ukupno	Učestalost	246	16	14	276
		%	89,1%	5,8%	5,1%	100,0%
		Angažovanje				
		% Spremnost	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: Kalkulacija autora

Izvor: Kalkulacija autora

Na osnovu unakrsnog tabeliranja kategorijskih promenljivih: preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe i radno angažovanje osuđenika, u uzorku ima 246 osuđenika koji su spremni na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe (89,1%), 16 osuđenika koji su delimično spremni (5,8%) i 14 osuđenika koji nisu spremni na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe (5,1%). U uzorku je 150 radno angažovanih osuđenika (54,3%) i 126 osuđenika koji nisu radno angažovani u ustanovi (45,7%). U uzorku je 138 radno angažovanih osuđenika spremnih na dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe (92,0%), 8 radno angažovanih osuđenika delimično spremnih na dodatno angažovanje (5,3%), dok 4 radno angažovana osuđenika nije spremno na dodatno angažovanje (2,7%). Kada su u pitanju osuđenici koji nisu radno angažovani u ustanovi, vidi se da je 108 spremno na dodatno angažovanje (85,7%), 8 osuđenika je delimično spremno na dodatno angažovanje (6,3%), dok 10 osuđenika nije spremno na dodatno angažovanje (7,9%). Rezultati unakrsnog tabeliranja ukazuju da radno angažovani osuđenici pokazuju veći nivo spremnosti na

dodatno angažovanje radi dobijanja bolje klasifikacione grupe (56,1%), u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani u ustanovi (43,9%).

Razlike u nivou preduzetničke inicijative – spremnosti osuđenika za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne, prema radnoj angažovanosti osuđenika prikazane su u tabeli 6.

Tabela 6. Testiranje nezavisnosti promenljivih: preduzetnička inicijativa i radno angažovanje osuđenika

			Preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne			Ukupno
			Spreman sam	I jesam i nisam	Nisam spreman	
Radno angažova nje	Da	Učestalost	126	11	13	150
		% Angažovanje	84,0%	7,3%	8,7%	100,0%
		% Spremnost	60,6%	33,3%	39,4%	54,7%
	Ne	% Angažovanje	82	22	20	124
		% Resocijalizacija	66,1%	17,7%	16,1%	100,0%
		% Spremnost	39,4%	66,7%	60,6%	45,3%
	Ukupno	Učestalost	208	33	33	274
		% Angažovanje	75,9%	12,0%	12,0%	100,0%
		% Spremnost	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Izvor: *Kalkulacija autora*

Izvor: *Kalkulacija autora*

Na osnovu unakrsnog tabeliranja kategorijskih promenljivih: preduzetnička inicijativa – spremnost osuđenika za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne i radno angažovanje osuđenika, u uzorku ima 208 osuđenika koji su spremni za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne (75,9%), 33 osuđenika koji su delimično spremni (12,0%) i 33 osuđenika koji nisu spremni za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje tokom izdržavanja kazne (12,0%). U uzorku je 150 radno angažovanih osuđenika (54,7%) i 124 osuđenika koji nisu radno angažovani u ustanovi (45,3%). U uzorku je 126 radno angažovanih osuđenika spremnih za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (84,0%), 11 radno angažovanih osuđenika delimično spremnih za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (7,3%), dok 13 radno angažovanih osuđenika nije spremno za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (8,7%). Kada su u pitanju osuđenici koji nisu radno angažovani u ustanovi, vidi se da je 82 spremno za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (66,1%), 22 osuđenika je delimično spremno za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (17,7%), dok 20 osuđenika nije spremno za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (16,1%).

Rezultati unakrsnog tabeliranja ukazuju da radno angažovani osuđenici pokazuju veći nivo spremnosti za dalje obrazovanje i stručno usavršavanje (60,6%), u odnosu na osuđenike koji nisu radno angažovani u ustanovi (39,4%).

Na osnovu prikazanih rezultata unakrsnog tabeliranja preduzetničke inicijative i radnog angažovanja osuđenika, može se zaključiti da se predložena pretpostavka ***H₂ prihvata: nivo preduzetničke inicijative razlikuje se prema radnoj angažovanosti osuđenika, tj. osuđenici koji su radno angažovani u ustanovi imaju viši nivo preduzetničke inicijative.***

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Radno angažovanje osuđenih lica smanjuje besposlenost i podstiče osećaj produktivnosti među zatvoreniciima. Osim toga, radna angažovanost osuđenika pozitivno doprinosi radu penalnih ustanova, te razvoju veština osuđenika. Veća primena radne angažovanosti osuđenih lica može dovesti do smanjenja nedoličnog ponašanja, nasilja i poremećaja među zatvorenom populacijom. Istraživanje je pokazalo da oni osuđenici koji su bili radno angažovani u ustanovi imaju i viši nivo izražene resocijalizacije, te veći nivo preduzetničke inicijative. Naime, istraživanje grupe autora (Solomon, A.L., Johnson, K.D., Travis, J., BcBride, E.C., 2004) je pokazalo da zatvorenici koji su bili radno angažovani u ustanovi, manje je verovatno da će biti ponovno zatvoreni nakon puštanja iz zatvora. Isto tako, njihova analiza je ukazala da će radno angažovani zatvorenici verovatnije naći posao nakon puštanja na slobodu, nego oni koji nisu bili radno angažovani.

Jedan od načina uticanja na veći nivo resocijalizacije osuđenika jeste uvođenje adekvatnih obrazovnih programa koji pripremaju osuđenike za reintegraciju u posao i društvo nakon puštanja na slobodu. Preduzetničko obrazovanje bi u penalnim ustanovama bilo posebno delotvorno, jer pored toga što pruža alternativni put karijere, transformiše odnos zatvorenika prema sebi, svojoj trenutnoj situaciji i drugima u svom okruženju. Preduslov za uspeh preduzetničkog programa je da osuđenici imaju preduzetničku inicijativu i preduzetnički način razmišljanja, što im omogućava da prepoznaju povoljne šanse.

SUMMARY**RESOCIALIZATION AND ENTREPRENEURIAL INITIATIVE OF
EMPLOYED CONVICTED PERSONS IN PENITENTIARY
INSTITUTIONS IN THE AUTONOMOUS PROVINCE OF
VOJVODINA**

The research in this paper focuses on the level of resocialization and entrepreneurial initiative of working convicts in penitentiary institutions, with a goal to point out how the expressed entrepreneurial initiative during the execution of a sentence can serve as a basis for employment and easier resocialization after release from prison. With a view to this fact, the aim of the research is to determine the differences in the level of resocialization and entrepreneurial initiative according to the work engagement of convicts. The sample consists of 286 randomly surveyed convicts from penitentiary institutions on the territory of AP Vojvodina. Data were collected and analyzed using the category of frequency to show the socio-demographic characteristics of convicts and the method of cross-tabulation to determine the differences in the level of resocialization and entrepreneurial initiative according to the work capacity of convicts. The results indicate that convicts who are employed more often have a higher level of pronounced resocialization compared to convicts who are not employed. Also, it was determined that working convicts have a higher level of entrepreneurial initiative, i.e. employed convicts exhibit higher level of readiness for additional engagement in order to improve living and working conditions in the institution, higher level of readiness for additional engagement in order to obtain a better classification in group and higher level of readiness for further education and professional training, compared to non-working convicts engaged in the institution. The implications of the research indicate that it is necessary for employees to work more in correctional institutions, in terms of attending education and training programs for acquiring entrepreneurial knowledge and skills, which will lead to better prospects for social and work resocialization after leaving the penitentiary institution.

Key words: penitentiary institution, convicts, resocialization, entrepreneurial initiative, AP Vojvodina.

LITERATURA

1. Ajzen, I., Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
2. Armanurah, A., Syaima, R., Abdul Razak, A. (2017). Entrepreneurial intention among convicts undergoing entrepreneurial skills training at a correctional institution. *4th Conference on Business Management*. Penang, Malaysia.
3. Bird, B., Jelinek, M. (1988). The operation of entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship Theory and Practice*(13), 21-29.
4. Coakes, S. (2013). *SPSS 20.0 for Windows: Analysis without anguish*. New Jersey: Wiley Publishin, Inc.
5. Giddens, A. (2006). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
6. Green, M., Salking, N. (2014). *Using SPSS for Windows and Macintosh: Analyzing and Understanding Data*. New York: Pearson Education, Inc.
7. Habermas, J. (2012). *The crisis of the European Union: a response*. Cambridge: Polity Press.
8. Kennedy, D.B., Kerber, A. (1973). *Resocialization: An American Experiment*. New York: Behavioral Publications.
9. Patzelt, H., Williams, T.A., Shepherd, D.A. (2014). Overcoming the Walls That Constrain Us: The Role of Entrepreneurship Education Programs in Prison. *Academy of Management Learning & Education*, 13(4), 587-620.
10. Solomon, A.L., Johnson, K.D., Travis, J., BcBride, E.C. (2004). *From Prison to Work: The Employment Dimensions of Prisoner Reentry: A Report of the Reentry Roundtable*. Washington: Urban Institute, Justice Policy Center.
11. Stewart. T., Järvelaid, P. (2015). Entrepreneurship potential of former male convicts - The case of Estonia. *Journal of the University of Latvia*.
12. Stoykov, A. (2017). Modern Challenges to the Successful Resocialization of Prisoners in Bulgaria. *Интернаука*, 2(24), 126-127.
13. The Entrepreneurial Learning Initiative. (2020, March 12). *The Entrepreneurial Learning Initiative*. Preuzeto sa Develop an entrepreneurial mindset with entrepreneurial learning experiences: <https://elimindset.com/entrepreneurial-learning/what-is-mindset/>
14. Минев., X. (2016). *Наръчник за професионалистите, работещи с лишени от свобода. Институт по социални*. София: Институт по социални дейности и практики.

Ovaj rad je primljen **19.06.2020.**, a na sastanku redakcije časopisa prihvaćen za štampu **25.08.2020.** godine.